

## بررسی همبستگی مصرف داروهای اعصاب و روان با مواد اعتیاد آور و فاکتورهای مرتبط با آن در دانشجویان علوم پزشکی دانشگاه آزاد زاهدان

علیرضا جهانگیری<sup>۱</sup>، حسین انصاری<sup>۲\*</sup>، کورش تیرگر فاختی<sup>۳</sup>، غلام رضا ثناگوی محرر<sup>۴</sup>

۱. گروه پزشکی، واحد زاهدان، دانشگاه آزاد اسلامی، زاهدان، ایران

۲. گروه آمار و اپیدمیولوژی، دانشگاه علوم پزشکی زاهدان، زاهدان، ایران

۳. مرکز تحقیقات قلب و عروق شهید رجائی، مرکز آموزشی، تحقیقاتی و درمانی قلب و عروق شهید رجائی، دانشگاه علوم پزشکی ایران، تهران، ایران

۴. گروه روانشناسی، واحد زاهدان، دانشگاه آزاد اسلامی، زاهدان، ایران

### چکیده

**زمینه و هدف:** مطالعات انجام گرفته در ایران و جهان حاکی از مصرف بالای داروهای اعصاب و روان و اعتیاد آور است. به نظر می رسد که دانشجویان از نظر مصرف این داروها در معرض خطر هستند. هدف مطالعه بررسی همبستگی مصرف داروهای اعصاب و روان و اعتیاد آور در دانشجویان رشته‌های علوم پزشکی دانشگاه آزاد زاهدان است.

**روش‌ها:** در این مطالعه مقطعی ۲۶۰ نفر از دانشجویان رشته‌های مختلف علوم پزشکی دانشگاه آزاد زاهدان به روش نمونه گیری تصادفی طبقه بندی شده انتخاب و بررسی شدند. دانشجویان در مورد سابقه مصرف، نوع و نحوه تجویز داروهای اعصاب و روان، سابقه مراجعه به روان‌پزشک و وضعیت مصرف مواد اعتیاد آور مورد سوال قرار گرفتند. داده ها در نرم افزار Stata.14 با استفاده از آزمون کای دو و رگرسیون لجستیک با ارائه نسبت شانس تحلیل شد.

**نتایج:** شیوع مصرف داروهای اعصاب و روان و مواد اعتیاد آور به ترتیب ۳۵٪ و ۲۷/۷٪ برآورد شد. مصرف داروهای اعصاب و روان با میزان مصرف مواد اعتیاد آور، سابقه مراجعه به روان‌پزشک، جنسیت دانشجویان و وضعیت تاهل ( $P < 0/05$ ) و مصرف مواد اعتیاد آور با جنس، رشته تحصیلی، محل سکونت و داشتن دوستان سیگاری ارتباط معنی دار نشان داد ( $P < 0/05$ ).

**نتیجه گیری:** در مقایسه با مطالعات قبلی مصرف این داروها و مواد اعتیاد آور در این دانشجویان به نسبت بالاست. به نظر می رسد مشاوره بیشتر با دانشجویان پزشکی و دانشجویان با سابقه مراجعه به روان‌پزشک و همچنین ساکن در خانه های مجردی، در کاهش مصرف مواد اعتیاد آور بخصوص دخانیات و مصرف خودسرانه داروهای اعصاب و روان موثر است.

### کلید واژه‌ها:

داروهای اعصاب و روان، دانشجویان، مواد اعتیاد آور

تمامی حقوق نشر برای دانشگاه علوم پزشکی تربت حیدریه محفوظ است.

### مقدمه

آشنایی بیشتر با این مواد و مشکلات پیش رو، استفاده بیشتری از این مواد و داروها را گزارش کرده اند (۱-۳). در ایالات متحده، میزان استفاده غیرقانونی از تجویز محرک ها در ۸/۱٪ دانشجویان گزارش شده است که حداقل یکبار در طول زندگی از آنها استفاده کرده بودند. در همین مطالعه حدود ۵/۴٪ اذعان

مصرف مواد مخدر و اعتیاد آور و همچنین مصرف داروهای اعصاب و روان یکی از مهمترین معضلات در بین دانشجویان دانشگاهها می باشد (۱،۲). در مطالعات قبلی استفاده از داروهای اعصاب و مواد روان گردان در گروه‌ها مختلف مورد بررسی قرار گرفته است که در این میان دانشجویان به دلیل

\*آدرس نویسنده مسئول: زاهدان، دانشگاه علوم پزشکی زاهدان، گروه آمار و اپیدمیولوژی

آدرس پست الکترونیک: ansarih88@gmail.com

دوره نوجوانی، استعداد ارثی، صفات شخصیتی و اختلال های روانی از جمله عوامل فردی هستند. از طرفی آشفتگی خانواده، دوستان، محل سکونت، قوانین، محرومیت های اقتصادی-اجتماعی، فشارهای اجتماعی، زندگی در مکان های دسته جمعی از جمله خوابگاه ها و سهولت دسترسی به مواد نیز از اهمیت ویژه ای به عنوان فاکتور خطر شروع مواد برخوردارند (۱۶، ۱۳، ۸، ۹، ۱۲). در هر صورت نتایج ضد و نقیض در مطالعات قبلی اهمیت مطالعه بیشتر در مورد عوامل خطر مصرف مواد و داروهای اعصاب و روان در دانشجویان را نشان می دهد.

مصرف مواد اعتیاد آور دلایل متعددی دارد که این امر سبب می شود سلامت فرد، خانواده و جامعه در معرض خطر باشد و همچنین موجب انحطاط روانی و اخلاقی شده و به تبع آن فرد به مصرف خود سرانه داروهای اعصاب و روان نیز روی می آورد. بنابراین بررسی عوامل خطر مصرف داروهای اعصاب و روان و مواد اعتیاد آور و موادی مانند پان و ناس نیز که اختصاصا در منطقه جنوب شرق ایران از شیوع بالاتری برخوردار است (۷) در دانشجویان این منطقه از ایران اهمیت بالایی دارد. از طرفی این سوال مطرح است که آیا همراهی یا همبستگی بین مصرف داروی اعصاب و روان با مواد اعتیاد آور وجود دارد؟ پاسخ به این سوال در بررسی های بنیادی و کاربردی کارهای پیشگیری و درمانی از طرف روانپزشکان و روانشناسان اهمیت زیادی دارد. به هر حال تا کنون مطالعه مشابهی در دانشجویان دانشکده پزشکی دانشگاه آزاد زاهدان انجام نشده است و داده های این پژوهش به عنوان یک پایه اطلاعاتی در جهت برنامه ریزی برای این دانشجویان نیز می تواند مورد توجه قرار گیرد. لذا پژوهش حاضر با هدف تعیین بررسی همبستگی مصرف داروهای اعصاب و روان با مواد اعتیاد آور و عوامل مرتبط با مصرف این مواد و داروها در دانشجویان رشته های علوم پزشکی دانشگاه آزاد زاهدان طراحی شده است.

### روش ها

کرده بودند که منبع معرفی استفاده غیر قانونی از این داروها، دوستان و همسالان می باشد (۳). از طرفی در مطالعه قبلی انجام گرفته در قزوین در مراکز آموزشی درمانی شیوع مصرف داروهای اعصاب و روان  $8/4\%$  (۴) و در مطالعه قبلی انجام گرفته در زاهدان میزان شیوع مصرف این داروها  $3/20\%$  برآورد شده است (۵). همچنین در مطالعه انجام گرفته در اسپانیا نیز مصرف مواد غیر مجاز و خود درمانی در جمعیت ۱۵ تا ۶۴ ساله  $8/27\%$  گزارش شده است (۶). مطالعه دیگری در ایالات متحده نشان داده است که مصرف خودسرانه دارو در دانشجویان به طور متوسط  $3\%$  در سال افزایش پیدا می کند و با متغیرهایی مانند محل سکونت و مصرف مواد ارتباط دارد (۷) و به طور کلی نتایج مطالعات حاکی از آن است که استفاده از داروهای اعصاب و روان در بین دانشجویان به دلیل آشنایی بیشتر با این داروها، شیوع بالاتری دارد (۸-۱۱).

برخی مطالعات نشان داده اند که مصرف تریاک، هروئین، سیگار و الکل یکی از جدی ترین معضلات بشری در سال های اخیر و یکی از پیچیده ترین پدیده های انسانی می باشد که خصوصا در سالهای اخیر روند افزایشی در دانشجویان داشته است (۱۲، ۱۰، ۹). مطالعات انجام گرفته در ایران و جهان میزان مصرف مواد اعتیاد آور در دانشجویان را از  $5\%$  تا  $69\%$  گزارش کرده اند (۱۳، ۱۲، ۲، ۱). مطالعه قبلی انجام گرفته در بروجرد میزان شیوع مصرف مواد اعتیاد آور در دانشجویان را  $38\%$  گزارش کرده است (۱۴). لازم به ذکر است که اعتیاد به مواد مخدر در نوجوانان عوارض متعددی دارد و مطالعات نشان داده اند که مصرف مواد با مشکلاتی نظیر اختلال روانی، فرار از منزل، خشونت در اجتماع، دزدی و بزهکاری، فحشا و افت تحصیلی در دانشجویان همراه است (۱۵). بنابراین بررسی شیوع و شناخت عوامل مرتبط با شروع مصرف این مواد در دانشجویان اهمیت دارد.

به طور کلی عوامل متعدد فردی و اجتماعی در سبب شناسایی سوء مصرف مواد و مصرف خود سرانه دارو مؤثرند که در تعامل با یکدیگر به شروع مصرف و اعتیاد منجر می شوند.

اپیدمیولوژی، روان شناسی و روان پزشکی توجیه شده بود، انجام گرفت. عدم ابتلا به بیماری روانی قابل تشخیص، عدم مهمان بودن و نبودن دانشجویی سال اول به عنوان معیارهای ورود و عدم همکاری و عدم رضایت به عنوان معیارهای خروج در نظر گرفته شد. در خصوص تکمیل پرسشنامه، دانشجویان انتخاب شده، در حضور پرسشگر، قبل از کلاس درس پرسش نامه را با مصاحبه کلی تکمیل کرده و تحویل می دادند. در برخی موارد نیز دانشجویان پرسشنامه‌ها را تحویل گرفته و در زمان معین به پرسشگر عودت می دادند.

در این مطالعه منظور دسته خاصی از داروهای اعصاب و روان نبوده است، بلکه به شکل کلی منظور داروهایی بوده است که روی سیستم اعصاب و روان فرد موثر است، که می توان از آن ها به ضد افسردگی ها، ضد اضطراب ها و آنتی سایکوتیک ها اشاره کرد. لازم به ذکر است که فرد مورد مطالعه هر کدام از این داروها را مصرف می کرد، جزء مصرف کننده های داروهای اعصاب و روان قرار می گرفت. در مورد مصرف مواد اعتیاد آور نیز، هر دانشجویی که مصرف هر ماده ای اعم از تریاک، سیگار، پان، ناس، شیشه، کراک یا هروئین را گزارش می کرد در گروه مصرف کننده یا تجربه کننده مواد اعتیاد آور در نظر گرفته می شد. پرسشنامه ها بدون نام بوده و کلیه پرسشنامه ها کد بندی شده و اطلاعات افراد به صورت محرمانه تلقی گردید. ضمناً این طرح در کمیته اخلاق دانشگاه علوم پزشکی زاهدان مورد تصویب قرار گرفت. داده ها در نرم افزار Stata.14 و با استفاده از آمار توصیفی و تحلیلی شامل آزمون مجذور کای، آزمون دقیق فیشر و رگرسیون لجستیک ارائه و تحلیل شد. سطح معنی داری نیز ۰/۰۵ در نظر گرفته شد.

### نتایج

در این مطالعه تعداد ۲۶۰ دانشجوی دانشکده پزشکی مورد بررسی قرار گرفت. میانگین سنی دانشجویان  $22/54 \pm 6/1$  سال بود. از نظر توزیع جنسی ۱۷۹ نفر (۶۸/۸٪) دختر و ۸۱ نفر (۳۱/۲٪) پسر بودند. از نظر رشته تحصیلی نیز ۱۳۴ نفر (۵۱/۵٪) پزشکی، ۷۹ نفر (۳۰/۴٪) پرستاری یا مامایی و ۴۷ نفر

در این مطالعه مقطعی از نوع همبستگی ۲۶۰ نفر از دانشجویان دانشکده پزشکی دانشگاه آزاد زاهدان در سال ۱۳۹۷ به روش نمونه گیری تصادفی طبقه بندی شده انتخاب و مورد بررسی قرار گرفتند. با در نظر گرفتن خطای نوع اول یعنی آلفا برابر با ۰/۰۵ و دقت برابر با ۰/۴ و همچنین با توجه به مطالعه قبلی انجام گرفته در دانشگاه علوم پزشکی (۵) که شیوع مصرف داروهای اعصاب و روان را ۲۰/۷٪ برآورد کرده بود و نیز با توجه به اینکه برآورد شیوع مصرف این داروها یکی از اهداف این مطالعه می باشد تعداد نمونه لازم ۲۶۰ نفر برآورد شد. نمونه گیری به روش تصادفی طبقه ای بر اساس فاکتور رشته تحصیلی (پزشکی، پیراپزشکی و پرستاری و مامایی) صورت گرفت. نمونه گیری تصادفی طبقه ای به این صورت بود که تعداد دانشجویان به تفکیک هر رشته از آموزش کل دانشکده اخذ گردیده، سپس به تناسب جمعیت هر رشته نمونه کلیه رشته ها مشخص گردید. با توجه به اینکه ۵۱/۵٪، ۳۰/۴٪ و ۱۸/۱٪ از دانشجویان به ترتیب در رشته های پزشکی، پرستاری یا مامایی و پیراپزشکی تحصیل می کردند، بنابراین برای نمونه گیری از رشته های مختلف نیز همین نسبت در نظر گرفته شده و رعایت شد. روش نمونه گیری از هر رشته بعد از تعیین تعداد نمونه لازم از آن رشته به روش تصادفی ساده (بعد از تهیه لیست دانشجویان هر رشته) بود. روش جمع آوری داده ها به صورت مصاحبه و ثبت در پرسش نامه بود.

در این مطالعه از یک پرسشنامه محقق ساخته استفاده شد که این پرسشنامه شامل اطلاعات دموگرافیک دانشجویان، سوالاتی در مورد سابقه مصرف داروی اعصاب و روان، نوع دارو، نحوه تجویز دارو و سابقه بیماری و همچنین سوالاتی در مورد وضعیت مصرف مواد اعتیاد آور، مقدار و الگوی مصرف این مواد بود. روایی صوری این پرسشنامه با نظر ۶ نفر از متخصصین و صاحب نظران و با CVI برابر ۰/۷۴ و پایایی پرسشنامه با الفای کرونباخ ۰/۷۱ مورد ارزیابی و تأیید قرار گرفت. جمع آوری اطلاعات توسط دانشجوی پزشکی که قبلاً در مورد سوالات پرسش نامه با کمک اعضای هیئت علمی گروه

ای یک بار، ۵٪ حداقل ماهی یک بار و بقیه موارد به صورت گهگاهی مصرف می کردند. آزمون مجذور کای نشان داد بطور معناداری که مصرف روزانه در دختران بیشتر از پسران است ( $P=0/03$ ). از نظر مصرف مواد اعتیاد آور، به طور کلی ۲۴ درصد از دانشجویان مصرف سیگار و قلیان، ۴ درصد مصرف الکل و ۶٪ مصرف پان یا ناس را گزارش کردند. ضمناً ۳٪ از دانشجویان مصرف تریاک را گزارش کردند ولی هیچ کدام از دانشجویان مصرف هروئین یا حشیش را گزارش نکردند. البته برخی از دانشجویان ترکیبی از این مواد را مصرف میکردند. از نظر الگوی مصرف سیگار و قلیان، ۲ درصد از دانشجویان به صورت روزانه، ۴٪ به صورت حداقل هفته ای یک بار، ۵٪ حداقل ماهی یک بار و بقیه موارد به صورت گهگاهی مصرف می کردند. مصرف روزانه مواد اعتیاد آور در پسران به طور معنی داری بیشتر از دختران بود ( $P=0/01$ ). لازم به ذکر است که در این مطالعه ۱۶/۶٪ از دانشجویان همزمان هم مواد اعتیاد آور و هم داروهای اعصاب روان را به صورت همیشگی یا گهگاهی مصرف می کردند.

در تحلیل تک متغیره تمام متغیرهای مستقل مورد بررسی به جز ترم تحصیلی، ارتباط معنی داری با مصرف مواد اعتیاد آور و یا داروهای اعصاب و روان نشان داد. در این میان مصرف داروهای اعصاب و روان بیشترین ارتباط را با سابقه مراجعه به روانپزشک ( $P=0/0001$ ) و رشته تحصیلی ( $P=0/002$ ) و مصرف مواد اعتیاد آور بیشترین ارتباط را با سابقه مراجعه به روانپزشک ( $P=0/001$ ) و داشتن دوستان سیگاری ( $P=0/003$ ) نشان داد (جدول ۱).

(۱۸/۱٪) پیراپزشکی بودند. از نظر وضعیت سکونت، تعداد ۱۲۸ نفر (۴۹/۲٪) در خوابگاه، ۵۵ نفر (۲۱/۱٪) در خانه مجردی و بقیه دانشجویان نیز بومی بودند. از نظر وضعیت تاهل تنها ۱۶ نفر (۶/۲٪) از دانشجویان متاهل بودند.

این مطالعه نشان داد که میزان شیوع مصرف داروهای اعصاب و روان و مواد اعتیاد آور (از همه انواع آن) به ترتیب ۳۵٪ (۹۱ نفر) و ۲۷/۷٪ (۷۲ نفر) می باشد. بیشترین میزان مصرف مربوط به مصرف داروی استامینوفن کدئین (۴۱٪)، فلوکستین (۱۹٪)، ریتالین (۱۷٪)، آلپرازولام (۹٪) و داروهایی مانند زولپیدم، دیازپام، ایمی پرامین، کلونازپام، نورتریپ تیلین، کلومی پرامین، آمی تریپ تیلین و پرازپام در رتبه های بعدی بودند. از جمله داروهای دیگری که استفاده از آن ها توسط دانشجویان ذکر گردید، بروفن آنتی هیستامین، رانیتیدین، امپرازول، ناپروکسن بود که میزان مصرف آن ها ناچیز بود. در این مطالعه به طور کلی ۲۱ نفر (۸/۱٪) سابقه مراجعه به روانپزشک داشتند، که سابقه مراجعه به روانپزشک ارتباط معنی داری با وضعیت مصرف داروهای اعصاب و روان نشان داد ( $P=0/0001$ ) به طوری که ۱۰۰٪ این دانشجویان از داروهای اعصاب و روان استفاده می کردند (جدول ۱).

از نظر توزیع جنسی، شیوع مصرف داروهای اعصاب و روان در دانشجویان دختر و پسر به ترتیب ۳۹/۶٪ و ۲۴/۷٪ و شیوع مصرف مواد اعتیاد آور در دانشجویان دختر و پسر به ترتیب ۱۷/۸٪ و ۴۹/۴٪ برآورد شد. آزمون مجذور کای نشان داد که مصرف داروهای اعصاب و روان ( $P=0/03$ ) در دانشجویان دختر به طور معنی داری بیشتر از دانشجویان پسر و مصرف مواد اعتیاد آور ( $P=0/004$ ) در دانشجویان پسر به طور معناداری بیشتر از دانشجویان دختر است (جدول ۱).

از نظر منبع تجویز دارو، نتایج مطالعه نشان داد که ۳۲/۳٪ از دانشجویان مصرف کننده این داروها را به طور خودسرانه مصرف می کردند و از نظر الگوی مصرف نیز ۲٪ از دانشجویان به صورت روزانه، ۴ درصد به صورت حداقل هفته

جدول ۱. توزیع فراوانی مصرف داروهای اعصاب و روان و مواد اعتیاد آور در دانشجویان دانشکده پزشکی دانشگاه آزاد زاهدان برحسب متغیرهای دموگرافیک

متغیرهای مستقل	مواد اعتیاد آور تعداد(درصد)	سطح معناداری	مصرف داروهای اعصاب و روان تعداد(درصد)	سطح معناداری
وضعیت تاهل	متاهل n=۱۶	۰/۰۲	۵(۳۱/۵)	۰/۰۶
	مجرد n=۲۴۴	۰/۰۲	۸۶(۳۵/۲)	۰/۰۶
جنسیت	پسر n=۸۱	۰/۰۰۴	۲۰(۲۴/۷)	۰/۰۳
	دختر n=۱۷۹	۰/۰۰۴	۷۱(۲۹/۶)	۰/۰۳
وضعیت زندگی	با والدین n=۷۷	۰/۰۰۹	۱۸(۲۳/۳)	۰/۰۲
	خوابگاه n=۱۲۸	۰/۰۰۹	۵۰(۳۹)	۰/۰۲
رشته تحصیلی	پزشکی n=۱۳۴	۰/۰۰۷	۶۱(۴۵/۵)	۰/۰۰۲
	پرستاری و مامایی n=۷۹	۰/۰۰۷	۲۱(۲۶/۶)	۰/۰۰۲
سابقه مراجعه به روانپزشک	بلی n=۲۱	۰/۰۰۱	۲۱(۱۰۰)	۰/۰۰۰۱
	خیر n=۲۳۹	۰/۰۰۱	۷۰(۲۹/۳)	۰/۰۰۰۱
معدل ترم قبلی	n=۱۶۱ ۱۴-۱۶/۹	۰/۰۰۸	۱۸(۳۰/۵)	۰/۰۴
	n=۶۰ <۱۳/۹	۰/۰۰۸	۴۸(۳۴)	۰/۰۴
ترم تحصیلی	n=۹۷ >۸	۰/۰۵۸	۳۵(۳۶)	۰/۲۱
	n=۱۲۳ ۴-۸	۰/۰۵۸	۴۳(۳۴/۹)	۰/۲۱
داشتن دوستان سیگاری	بلی n=۵۵	۰/۰۰۳	۱۸(۳۲/۷)	۰/۱۲
	خیر n=۲۰۵	۰/۰۰۳	۷۳(۳۵/۶)	۰/۱۲

اعتیادآور (OR=۵, CI95%: ۱/۸-۱۰/۹) و دانشجویان با سابقه مراجعه به روانپزشک (OR=۹/۱, CI95%: ۲/۳-۱۲/۶) بیشتر از سایر گروه‌ها بود. در ارتباط با مصرف مواد اعتیادآور نیز، شانس مصرف مواد اعتیاد آور در دانشجویان پسر (۹/۶-۲/۳: OR=۴/۷, CI95%: ۲/۳-۸/۲)، دانشجویان با رشته پزشکی (۲/۱-۴: OR=۴, CI95%: ۲/۱-۸/۵) می‌کنند (OR=۴/۲, CI95%: ۲/۱-۸/۵) و دانشجویان با دوست سیگاری (OR=۴/۹, CI95%: ۲/۲-۱۱) بیشتر از سایر دانشجویان بود (جدول ۲).

این مطالعه نشان داد که در مدل نهایی رگرسیون لجستیک چندگانه با کنترل متغیرهای مخدوش کننده، مصرف داروهای اعصاب و روان با مصرف مواد اعتیادآور، سابقه مراجعه به روانپزشک، جنسیت دانشجوی و وضعیت تاهل و از طرفی مصرف مواد اعتیادآور با جنس، رشته تحصیلی، محل سکونت و داشتن دوستان سیگاری ارتباط معنی داری دارد (P<۰/۰۵). به طوریکه شانس مصرف داروهای اعصاب و روان در دانشجویان دختر (OR=۳/۶, CI95%: ۴/۲-۲۷/۳)، دانشجویان مجرد (OR=۳/۲, CI95%: ۱/۷-۷/۳)، دانشجویان با مصرف مواد

جدول ۲. ضرایب مدل رگرسیون لجستیک چندگانه در بررسی ارتباط متغیرهای مستقل با مصرف داروهای اعصاب و روان و مواد اعتیاد آور در دانشجویان دانشکده پزشکی دانشگاه آزاد زاهدان

سطح معناداری	فاصله اطمینان ۹۵ درصدی نسبت شانس	ضریب رگرسیونی	متغیرهای مستقل	متغیرهای مستقل
۰/۰۰۰۱	۳/۶(۴/۲-۲۷/۳)	۱/۳ ۱	جنس	مصرف داروهای اعصاب و روان
			دختر پسر	
۰/۰۰۱	۹/۱(۲/۳-۱۲/۶)	۲/۲ ۱	سابقه مراجعه به روانپزشک	مصرف داروهای اعصاب و روان
			بلی خیر	
۰/۰۰۲	۳/۳(۱/۷-۷/۳)	۱/۲ ۱	وضعیت تاهل	مصرف داروهای اعصاب و روان
			مجرد متاهل	
۰/۰۱	۵/۰(۱/۸-۱۰/۹)	۱/۶ ۱	استفاده از مواد اعتیاد آور	مصرف داروهای اعصاب و روان
			بلی خیر	
۰/۰۲	۴/۷(۲/۳-۹/۶)	۱/۵۶ ۱	جنس	مصرف داروهای اعصاب و روان
			پسر دختر	
۰/۰۳	۴/۰(۲/۱-۸/۲)	۱/۴ ۱/۲	رشته تحصیلی	استفاده از مواد اعتیاد آور
			پزشکی پرستاری و مامائی	
۰/۰۱	۳/۳(۱/۶-۶/۸)	۱	پیراپزشکی	استفاده از مواد اعتیاد آور
۰/۰۳	۴/۲(۲/۱-۸/۵)	۱/۴ ۱/۳	وضعیت زندگی	استفاده از مواد اعتیاد آور
			خانه مجردی خوابگاه	
۰/۰۳	۳/۳(۱/۸-۷/۱)	۱	زندگی با والدین	استفاده از مواد اعتیاد آور
۰/۰۱	۴/۹(۲/۲-۱۱)	۱/۶ ۱	داشتن دوستان سیگار	استفاده از مواد اعتیاد آور
			بلی خیر	

بحث 

و روان و هم مصرف مواد اعتیادآور در این گروه از دانشجویان بالا بوده و رو به گسترش است. در این مطالعه ۳۲/۳٪ از دانشجویان مصرف کننده این داروها را به طور خودسرانه مصرف می کردند که این یک مشکل اساسی قابل

در این مطالعه میزان شیوع مصرف داروهای اعصاب و روان ۳۵٪ و شیوع مصرف مواد اعتیادآور (از همه انواع آن) ۲۷/۷٪ برآورد شد. در مقایسه با مطالعات قبلی در زاهدان و ایران (۵، ۹، ۱۰، ۱۲) به نظر می رسد هم میزان مصرف داروهای اعصاب

در این مطالعه مصرف مواد اعتیادآور با مصرف داروهای اعصاب و روان ارتباط معنی داری داشت. این نتیجه با مطالعه قبلی انجام گرفته در ایالات متحده همخوانی دارد (۷). به نظر می‌رسد گرایش به مصرف داروی اعصاب و روان از همه انواع آن و آن هم به صورت خودسرانه در بین دانشجویان با مصرف مواد اعتیادآور خیلی بیشتر از سایر دانشجویان بوده و مصرف مواد اعتیادآور و مواد دخانی مانند سیگار و قلیان زمینه را برای استفاده بیشتر و بعضاً بی مورد از داروهای اعصاب و روان آماده می‌کند. البته ممکن است این ارتباط دو طرفه باشد. به طوری که دانشجو بعد از مصرف خودسرانه داروی اعصاب و روان مکمل اثر این داروها را در مصرف مواد اعتیادآور مانند سیگار و قلیان و تریاک می‌بیند. از طرفی همزمانی مصرف مواد اعتیادآور و داروهای اعصاب و روان در بین دانشجویان بالا بوده به طوری که در این مطالعه نیز ۱۶/۶٪ از دانشجویان همزمان هم مواد اعتیادآور و هم داروهای اعصاب روان را به صورت همیشگی یا گهگاهی مصرف می‌کردند. در این مطالعه در ارتباط با مصرف مواد اعتیادآور بیشترین میزان مصرف مربوط به سیگار و قلیان بود که این نتیجه با مطالعه قبلی انجام گرفته در ایران همخوانی دارد (۲،۱۲). به هر حال مصرف سیگار و قلیان بیشتر مواقع متاثر از داشتن دوست سیگاری و قلیانی است که در این مطالعه نیز داشتن دوستان سیگاری ارتباط معنی داری با مصرف این مواد در دانشجویان نشان داد. به نظر می‌رسد عواملی که باعث گرایش افراد به مصرف سیگار می‌شود با عواملی که آن‌ها را به مصرف داروهای اعصاب و روان ترغیب می‌کند مشابه و یا تکمیل کننده هم باشند، به این معنی که احتمالاً مشکلات باعث روی آوردن دانشجویان به سیگار و داروهای اعصاب و روان گشته و موجب معنی دار شدن این رابطه شده است که جای بحث و بررسی بیشتری دارد. به هر حال آموزش در این خصوص و ارائه راهکارهای کاهش استرس در دانشجویان در کاهش مصرف موثر می‌باشد. مطالعات قبلی انجام گرفته در سراسر جهان ایجاد امکانات لازم برای گذارن اوقات فراغت،

پیشگیری در دانشجویان می‌تواند باشد. در مطالعه قبلی انجام گرفته در ایران (۴،۱۶) نیز اکثر موارد مصرف این داروها به صورت خود سرانه بوده و با مطالعه حاضر همخوانی دارد. به هر حال نتایج مطالعه حاضر با برخی مطالعات قبلی همخوانی و با برخی از آن‌ها همخوانی ندارد (۱۰-۴). به نظر می‌رسد، نتایج حاصل از مطالعات انجام شده در خارج از کشور به دلیل تفاوت در فرهنگ و رسوم نوع ماده مورد مصرف آن‌ها با کشور ما تفاوت دارد. به عنوان مثال مطالعه انجام شده در اسپانیا (۶) نشان داد که مصرف مواد غیر قانونی در جمعیت ۶۴-۱۵ ساله ۲۷/۸ درصد است. همچنین در مطالعه قبلی انجام گرفته در لندن (۱۷) بیشترین مصرف مربوط به الکل، نیکوتین و حشیش می‌باشد. البته در کشور ما به دلیل فرهنگ دینی و رسوم اجتماعی مصرف الکل بسیار پایین و ناچیز است. در برخی مطالعات استفاده از داروهای روان گردان از ۱۳ تا ۳۳٪ گزارش شده که نشانگر افزایش استفاده در طی سال‌های اخیر است (۶،۱۷،۱۸). در این مطالعه بیشترین میزان مصرف مربوط به مصرف داروی استامینوفن کدئین، فلوکستین، ریتالین و آپرازولام بود که ترتیب مصرف این داروها با مطالعه قبلی انجام گرفته در دانشجویان ایران (۵) همخوانی دارد ولی با مطالعه انجام گرفته در دانشجویان اسپانیا (۶) همخوانی ندارد. به هر حال اکثر موارد دانشجویان جهت رهایی از فشارها و استرس‌های روحی روانی روزانه، به صورت خودسرانه به این داروها رو می‌آورند و در این میان دانشجویان پزشکی به دلیل داشتن اطلاعات حداقلی در مورد این داروها به راحتی به صورت خودسرانه بیشتر از سایر دانشجویان از این داروها استفاده می‌کنند. با در نظر گرفتن عوارض نامطلوب مصرف داروهای اعصاب و روان، این میزان مصرف به نظر بالا می‌رسد و جا دارد تا مسئولین محترم از جمله اساتید محترم راهنما، مشاورین محترم مرکز مشاوره دانشجویی و معاونت محترم دانشجویی فرهنگی نسبت به بررسی بیشتر درباره مشکلات دانشجویان توجه بیشتری نشان دهند و دانشجویان باید از عواقب بد این داروها، خصوصاً در موارد مصرف خودسرانه آگاهی پیدا کنند.

مصرف داروهای اعصاب و روان و مراجعه به روان پزشک در این مطالعه از نظر آماری رابطه معنی داری را نشان داد و ۱۰۰٪ از دانشجویانی که به روان پزشک مراجعه کرده بودند، داروهای اعصاب و روان را مصرف می کردند. به هر حال واضح است، کسانی که از نظر روانی تحت فشار هستند، بیشتر نیز دارو مصرف می کنند. بنابراین توصیه می شود که اساتید خصوصاً اساتید راهنما این دانشجویان را بیشتر مد نظر قرار داده و در جهت غربالگری این دانشجویان و علت یابی آن نیز اقدام شود.

مطالعه حاضر در تحلیل تک متغیره رابطه معنی داری را بین مصرف دارو و مواد اعتیادآور با معدل نشان داد. دانشجویانی که معدل بالاتری دارند به نظری رسد که از وضعیت بهتری از نظر روحی روانی برخوردارند، یا این که از نظر روحی در وضعیت بهتری بوده اند که از وضعیت تحصیلی خوبی نیز برخوردار شده اند. مصرف داروی اعصاب و روان و مواد اعتیادآور در کسانی که معدل پایین تری داشتند بیشتر بود و این مسئله شاید نه به دلیل این باشد که آن‌ها از ابتدا وضعیت خوبی نداشتند، بلکه شاید وضعیت نامساعد آن‌ها باعث پایین آمدن معدل و به تبع آن مصرف داروی اعصاب و روان و مواد اعتیادآور شده است. مطالعه قبلی انجام شده در پاکستان (۲۱) نیز نتایج مشابهی را گزارش کرده است.

همچنین در این مطالعه رابطه معنی داری بین مصرف داروی اعصاب و روان و وضعیت تاهل مشاهده شد. به طوریکه دانشجویان متاهل از وضعیت بهتری برخوردار بودند که در این خصوص دو فرضیه موجود است. یا این که این دانشجویان از اول از وضعیت روحی و اعتماد به نفس بالا برخوردار بوده اند که به ازدواج روی آورده اند و یا اینکه بعد از ازدواج شرایط بهتر و آرام تری برای آن‌ها فراهم شده و با توجه به شرایط زندگی نیازی نمی بینند که برای آرامش به صورت کاذب به مصرف داروهای اعصاب و روان روی بیاورند. به هر حال این موضوع اهمیت تاهل در دانشجویان را نشان می دهد.

آموزش موثر و مشاوره در ابتدای دوران تحصیل را از بهترین راهکارها جهت کاهش مصرف مواد در بین دانشجویان ذکر کرده اند (۷، ۲۰-۱۸).

از دیگر نتایج مورد توجه در این مطالعه متفاوت بودن میزان مصرف داروهای اعصاب و روان و مواد اعتیادآور در دختران و پسران بود، به طوری که مصرف داروهای اعصاب و روان در دانشجویان دختر به طور معنی داری بیشتر از دانشجویان پسر بود و این نتیجه با مطالعه قبلی انجام گرفته در دانشجویان ایرانی همخوانی نداشت (۴، ۵). از طرفی مصرف مواد اعتیادآور در دانشجویان پسر به طور معنی داری بیشتر از دانشجویان دختر بود که این نتیجه با مطالعه قبلی انجام گرفته در دانشجویان ایرانی همخوانی دارد (۷). به هر حال به نظر می رسد پسران مواد اعتیاد آور را به طور آزادانه و راحت تر از دختران مصرف می کنند در حالیکه دختران در صورت مواجهه با مشکل به داروی اعصاب و روان روی می آورند و به خاطر برخی محدودیت‌ها و قبح مساله مصرف مواد اعتیادآور در دختران در جامعه ایرانی مشکلات بیشتری داشته و در مصرف این مواد از آزادی کمتری برخوردارند. مطالعات قبلی انجام گرفته در جهان نیز اختلاف توزیع مصرف مواد مخدر و داروهای اعصاب و روان در دو جنس را اینگونه توجیه کرده اند و نتایج آنها با مطالعه حاضر همخوانی دارد (۷، ۲۰-۱۸).

در این مطالعه رابطه معنی داری بین مصرف داروی اعصاب و روان و مواد اعتیادآور با رشته تحصیلی مشاهده شد. با توجه به مصرف بالای این داروها و مواد در رشته پزشکی به نظر می رسد این مسئله ناشی از طولانی تر بودن سال های تحصیلی ایشان و آشنایی بیشتر با داروهای مختلف از جمله داروهای اعصاب و روان می باشد و تفاوت دانشجویان پزشکی با دانشجویان پیراپزشکی که کمترین میزان مصرف را در بین دانشکده ها دارند، جای بحث و علت یابی دارد. این نتیجه با مطالعات قبلی انجام گرفته در ایران (۵، ۱۲) و کرواسی (۱۸) و ایالات متحده (۱۹، ۲۰) هم خوانی دارد.



به مصرف مواد اعتیادآور داشتند. از طرفی مصرف داروهای اعصاب و روان و مواد اعتیادآور در بین دانشجویان ساکن در خانه مجردی، دانشجویان با معدل پایین تر و دانشجویانی که از سیگار و قلیان استفاده می کردند و همچنین در دانشجویانی که سابقه مراجعه به روان پزشک داشتند بیشتر مشاهده شد. با توجه به نتایج حاصله پیشنهاد می شود که سطح آگاهی دانشجویان راجع به عوارض نامطلوب داروهای اعصاب و روان افزایش داده شود و دانشجویان به مشورت با روان شناس و روان پزشک در زمان فشارهای روحی تشویق شوند. برگزاری کلاس های مشاوره در دانشگاه و خوابگاههای دانشجویی و آشناکردن دانشجویان با مرکز مشاوره دانشگاه و جذب دانشجویان بومی و یا تسریع در وضعیت انتقال دانشجویانی که از نظر روحی و روانی قدرت تطابق با این محیط را ندارند می تواند در این مورد کمک کننده باشد. همچنین پیشنهاد می شود که دانشجویان در معرض خطر از جمله کسانی که سیگار می کشند و سابقه مراجعه به روان پزشک را دارند و یا از نظر وضعیت تحصیلی مطلوب نمی باشند، تا حد امکان به مسئولین و اساتید راهنما معرفی شده و بیشتر مد نظر قرار گیرند.

#### تشریح و قدردانی

از معاونت محترم پژوهشی دانشگاه آزاد اسلامی و معاونت محترم پژوهشی و کمیته اخلاق دانشگاه علوم پزشکی زاهدان و همچنین از دانشجویان شرکت کننده در این مطالعه تشکر و قدردانی می گردد.

#### تضاد منافع

در این پژوهش هیچ گونه تعارض منافعی توسط نویسندگان گزارش نشده است.

از نتایج دیگر این مطالعه در تحلیل چندگانه، ارتباط معنی داری بین وضعیت سکونت و مصرف مواد اعتیادآور بود که با نتیجه مطالعه قبلی انجام گرفته در دانشجویان ایرانی همخوانی دارد (۱۲). این مطالعه نشان داد که میزان مصرف مواد اعتیادآور در دانشجویانی که در خانه مجردی زندگی می کنند خیلی بیشتر از سایر دانشجویان است. در مطالعه قبلی انجام گرفته در ایالات متحده نیز مصرف مواد و داروها با محل سکونت ارتباط معنی داری مشاهده شده بود (۷). به هر حال به نظر می رسد زندگی در کنار خانواده باعث وجود آرامش روحی و روانی در دانشجویان بوده و نظارت بهتری بر روی فرزندان دارند. از طرفی داشتن دوستان سیگاری شانس استفاده از مواد اعتیادآور را بالا می برد که به نظر می رسد معمولاً دوستان سیگاری بهتر با یکدیگر کنار آمده و باهم همخانه هستند و این مسئله اثر متقابل داشتن دوستان سیگاری و زندگی در خانه مجردی را در جهت مصرف هر چه بیشتر مواد اعتیادآور در دانشجویان نشان می دهد. در این خصوص انتخاب استاد مشاور و ارائه مشاوره بیشتر به دانشجویان اهمیت دارد.

از محدودیتهای مطالعه حاضر مقطعی بودن مطالعه و عدم همکاری برخی دانشجویان بود که سعی شد با تحلیل بهتر داده ها و توجیه دانشجویان این محدودیتهای مرتفع شود. به هر حال گرچه ارتباط معنی داری بین مصرف داروهای اعصاب و روان و مواد اعتیادآور مشاهده شد، ولی معلوم نیست که کدام یک از این متغیرها، دیگری را تحریک کرده و شانس رخداد آن را بالاتر می برد.

#### نتیجه گیری

براساس نتایج حاصل از مطالعه حاضر درصد بالایی از دانشجویان پزشکی دارو مصرف می کردند و گرایش بیشتری

## References

- Campollo O, Sheikhattari P, Alvarez C, Toro-Guerrero J, Sanchez Avila H, Wagner FA. Factors associated with tobacco, alcohol, and other drug use among youth living in West Central Mexico. *World J Psychiatry*. 2018; 8(1):33-42
- Heydari ST, Izedi S, Sarikhani Y, Kalani N, Akbary A, Miri A, Mahmoodi M, Akbari M. The Prevalence of Substance use and Associated Risk Factors Among University Students in the City of Jahrom, Southern Iran. *Int J High Risk Behav Addict*. 2015; 20; 4(2):e22381.
- Blanco C, Alderson D, Ogburn E, Grant BF, Nunes EV, Hatzenbuehler ML, Hasin DS. Changes in the prevalence of non-medical prescription drug use and drug use disorders in the United States: 1991-1992 and 2001-2002. *Drug Alcohol Depend*. 2007; 9(14):90-99.
- Asefzadeh S, Anbarloei M, Habibi S, Rezaei M. Self-medication among the in-patients of Qazvin teaching hospitals. *J Qazvin Univ Med Sci*. 2002; 5 (4):48-54.[Persian]
- Ansari H, Abshenas M, Khanzadeh GH, Masoudi GH. Assessment of psychiatric drugs use and related factors among students of Zahedan University of Medical Sciences in 2007. *Quart J Fundament Ment Health*. 2009; 9(35& 36):145-152. [Persian]
- Villena Ferrer A, Tellez Lapeira JM, Morena Rayo S, Donato Gallart E, Almar Marques E. Consumption of psychodrugs. Influence of family dysfunction. *Actas Esp Psiquiatr*. 2004; 32(3):143-8. [Spanish].
- Sean Esteban McCabe, Brady T. West, Henry Wechsler. Trends and college-level characteristics associated with the non-medical use of prescription drugs among US college students from 1993 to 2001. *Addiction*. 2006; 102(9): 455-465.
- Tavakoli MA, Dehkordian P. Prediction the addictivity University Students based on Demographic Characteristics and Academic Inconsideration. *Quart J Res Addict*. 2014; 7(28):1-19.
- Shafiie N, Shamsi A, Ghaderi M. Correlation between drug use, alcohol, smoking and psychiatric drugs with the academic progress in university students in Bam city. *J of Health Prom Manage*. 2013; 2 (1):49-58. [Persian]
- Ghaderi M, Nasiri M, Jamshidifar F, Shekofteh M. The Relation between Emotional Intelligence and Alcohol Drinking, Cigarette Smoking and Psychiatric Drugs Abuse in Jiroft Universities Students. *Journal of Rafsanjan University of Medical Sciences (JRUMS)*. 2014; 13 (5):457-470. [Persian]
- Ahmadi J, Pridmore S, Alimi A, Cheraghi A, Arad A, Parsaeyan H. Epidemiology of Opium Use in the General Population. *The Am J Drug Alc Abuse*. 2007; 33(3):15-25.
- Hossein Ansari, Azizollah Arbabisarjou, Shokoufeh Mogharrabi Ostad Kalayeh, Rohollah Rouhandeh, Somayeh Seddigi. The Prevalence and Predictors of Tobacco Smoking, Alcohol Consumption and Pan or Nas Abuse In First Year Students of Zahedan Universities: A Cross Sectional Study in Southeast of Iran. *Europ J Biomed Pharmace sci*. 2016; 3(5): 679-686
- Mohammad poorasl A. Substance abuse in Iranian high school students. *Addict Behav*. 2007; 32(3):622-627.
- Valipour M, Zivdar M, Mir A, Bazvand S, Saki M, Omidifard Z. The prevalence of substance abuse and predisposing factors among

students. The journal of Lorestan University of Medical Sciences (AFLAK). 2010; 5(14&15):63-67. [Persian]

15. Emily R. Jeffries, Austin W. Lemke, Sonia M. Shah, Kimberly E. Dean, Ashley A. Richter, Julia D. Buckner. Addictive Behavior Interventions Among College Students. *Curr Addict Rep*. 2016; 3(4): 368–377.

16. Ayala EE, Roseman D, Winseman JS, Mason HRC.. Prevalence, perceptions, and consequences of substance use in medical students. *Med Educ Online*. 2017; 22(1):1392824.

17. Gross SR, Barrett SP, Shestowsky JS, Pihl RO. Ecstasy and drug consumption patterns: a Canadian rave population study. *The Canadian Journal of Psychiatry*. 2002;47(6):546-51.

18. Vladimirtrku L, Zelimir Z, Mario C. Use of psychoactive substances among Zagreb University medical students: follow-up study. *Croat med J*. 2003; 44:50-8.

19. McCabe SE, Teter CJ, Boyd CJ. Medical use, illicit use, and diversion of abusable prescription drugs. *J Am Coll Health*; 54(5):269-78.

20. Chen K, Sheth AJ, Elliott DK, Yeager A. Prevalence and correlates of past-year substance use, abuse, and dependence in a suburban community sample of high-school students. *Addict Behav*. 2004; 29(2):413-23.

21. Shaikh IA, Shaikh MA, Kamal A, Masood S. prescribing privileges for psychologists among university students in Islamabad. *J Pak Med Assoc*. 2007; 57(1):35-6.

## Assessment of the association between the use of psychiatric drugs and addictive substances and related factors among medical students of Azad University in Zahedan

Alireza Jahangiri<sup>1</sup>, Hossein Ansari<sup>2\*</sup>, Kourosh Tirgarfakheri<sup>3</sup>, Gholamreza Sanagoyemoharrar<sup>4</sup>

1. Department of Medicine, Faculty of Medical Sciences, Zahedan Branch, Islamic Azad University, Zahedan, Iran

2. Department of Epidemiology and Biostatistics, Zahedan University of Medical Sciences, Zahedan, Iran

3. Rajaie Cardiovascular Medical and Research Center, Iran University of Medical Sciences, Tehran, Iran

4. Department of Psychology, Zahedan Branch, Islamic Azad University, Zahedan, Iran

Corresponding author: [ansarih88@gmail.com](mailto:ansarih88@gmail.com)

### Abstract

**Background & Aim:** The previous studies in Iran and around the world show the high consumption of psychiatric and addictive drugs. In this regard, the university students are at high risk of substance abuse. The purpose of this study was the assessment of the association between the use of psychiatric drugs and addictive substances and related factors among medical students of Azad University in Zahedan.

**Methods:** This cross-sectional study was carried out on 260 students that were selected using stratified random sampling. The data were collected using interview and registered in questionnaire. The subjects were asked about history, type and method of prescription for consumption of psychiatric drugs, history of referring to psychologist and conditions for using addictive drugs. Data were analyzed in Stata.14 using chi square test and multiple logistic regression with Odds Ratios.

**Results:** The prevalence of using psychiatric and addictive drugs was 35% and 27.7%, respectively. The consumption of psychiatric drugs was related to using addictive drugs, history of referring to psychologist, sex and marital status ( $P < 0.05$ ). On the other hand, the use of addictive drugs was related to sex, field of study, living place and having smoker friends ( $P < 0.05$ ).

**Conclusion:** As compared with previous studies, the use of these drugs among university students of medical sciences is relatively high. It seems that providing the medical students with proper consultation and those with history of referring to psychiatrist and also students that live in private houses (rather than shared dormitories) can decrease the use of addictive substances, especially smoking and psychiatric drugs without prescription among the university students.

### Keywords:

parenting styles,  
parenting self-  
efficacy,  
children's anxiety

©2018 Torbat Heydariyeh  
University of Medical  
Sciences. All rights  
reserved.

**How to Cite this Article:** Jahangiri A, Ansari H, Tirgarfakheri K, Sanagoyemoharrar G. Assessment of the association between the use of psychiatric drugs and addictive substances and related factors among medical students of Azad University in Zahedan. Journal of Torbat Heydariyeh University of Medical Sciences. 2018;6(4):65-76.